

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 3

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 796 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-martda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Экологические и альтернативные заполнители для бетона в условиях Узбекистана.....	10
Акрамов Хуснитдин Ахрарович, Тохиров Жалолиддин Очилович, Самадов Хомид Самандарович	
Investitsion marketingni rivojlantirish asosida mintqa investitsiya jozibadorligini oshirish	16
Ahmedov Alim Babaniyazovich	
O'zbekistonda yashil budjetlashtirish, energiya samaradorligi va issiqxona gazlari emissiyasi.....	22
Pulatov Dilshod Haqberdiyevich, Qulliyev Ulug'bek Mirzayevich, Mamanov Alisher	
Development of the Digital Economy as a Trigger of the Economic Growth of the New Uzbekistan.....	28
Luiza Sayfullovna Makhmutkhodjaeva, Umarova Shahnoza Akbarovna	
Oliy o'quv yurtlarida matematik statistikani o'qitishning xususiyatlari.....	34
Shamsiyev Damin Najmiddinovich, Aymatova Farida Xo'razovna	
Turizm tadbirkorlikning o'ziga xos xususiyatlari	37
Mardonova Dilafruz Kosimovna	
Oziq-ovqat xavfsizligi ta'minoti: O'zbekistonda mayonez importini notarif tartibga solish va ichki ishlab chiqarishni rivojlantirish istiqbollari.....	41
Muratova Shohista Nimatullayevna, Nomozov Azizbek Xayrulla o'g'li	
Mamalakatimizga xorijiy investitsiyalarni jalb etishda qimmatli qog'ozlar bozorining o'rni va roli	46
Akramov Azamat Ramziddinovich	
Mamlakatning iqtisodiy va ekologik rivojlanishida elektromobil sanoatini rivojlantirishning ahamiyati	53
Iminov Mahmudjon Azimjon o'g'li	
Hududiy eksport salohiyatini oshirishning marketing strategiyasi.....	60
Jiyamuratov Rustam Nuridinovich	
Turistik kompaniyalar moliyaviy barqarorligini baholash usullarini takomillashtirish kompaniya moliyaviy barqarorligini ta'minlashning muhim mezonini.....	65
Jo'rayev Behzod Nuraliyevich	
Iste'molchilarni xulq-atvori modellari asosida marketing strategiyalarini shakllantirish.....	70
Kutbitdinova Moxigul Inoyatovna	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	75
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalarning o'rni.....	80
Otajonova Charosxon Polvonquli qizi	
Innovatsion menejment va raqamli transformatsiyalarni joriy etishning metodologik asoslari.....	84
Quldoshev Asliddin Tursunovich	
Strategik boshqaruvda xususiy kapital samaradorligini baholash.....	89
Nasriyeva Zebiniso A'zam kizi, Mavlyanova Dilobar Maxkamovna	
Mintaqalarni innovatsion rivojlantirish istiqbollari tashkiliy tuzilmalarini takomillashtirishni boshqarish yo'llari	100
Xodjamuratova Gulbaxar Yuldashevna	
Meva-sabzavot eksporti barqarorligini ta'minlashning ekonometrik tahlili	105
Shamsiyeva Feruza Muratxodjayevna	
Зарубежный опыт активизации экономической активности домохозяйств.....	111
Бердиев Гайрат Ибрагимович, Маликова Севинч Телман кизи, Люсиков Артемий Александрович	
The Impact of Foreign Direct Investment on Economic Growth: A Case Study of Uzbekistan.....	116
Abdulla Ibragimov, Keldiyorov Shakhriyor Ilyos O'g'li	

Mintaqada sanoat ishlab chiqarish rivojlanishining kambag'allikni qisqartirishdagi ahamiyati	121
Abdullayev Habibullo Asadulla o'g'li	
Global iqtisodiyot sharoitida islom moliyasi mezon va tartiblarini joriy etishdagi muammolar va yechimlar	125
Abduvosidova Gulandom Abdurashid qizi	
Amerika Qo'shma Shtatlari tajribasida biznes subyektlarini toifalarga ajratish amaliyotining xususiyatlari	131
Akobirova Nodira Najmiddin qizi	
O'zbekiston Respublikasida qishloq xo'jaligini innovatsion rivojlanish yo'llari	135
Axmedova Nafisa Amirddin qizi	
Strategic directions of integration of Uzbekistan into the international hospitality industry	140
Bekmurodova Laylo Tursunmamatovna	
Surxondaryo viloyatida parrandachilikni rivojlantirish ko'rsatkichlarini prognozlash va modelashtirish	144
Bobomuratov Imomqul Islamovich	
Mamlakatimizda chorvachilik mahsulotlarini yetishtirishning hozirgi holati va uning tahlili	149
Talipova Dilfuza Nabiyeвна	
Agrar soha korxonalarining moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish	154
Erkinxojiyev Ismoiljon Ikromjon o'g'li	
Analysis of the Influence of Macroeconomic Indicators on State Budget Tax Revenue	158
Meyliev O. R., Gofurova K.	
Mahalliy budjet xarajatlarini hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri	166
Hazratqulov Shahboz Boboqul o'g'li	
Influence of Digital Technologies on Economic Growth of the Republic of Uzbekistan	170
Igamberdiyeva Kunduz Ergashevna	
Transmilliy kompaniyalarning tashqi bozorlar uchun marketing strategiyalari va marketing tadqiqotlarini o'tkazish amaliyoti	174
Jo'rayeva Zilola Turobovna, Saidova Dilnozaxon Odiljon qizi	
Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari	178
Kamilova Iroda Xusniddinovna	
Korxonalarda inqirozga qarshi moliyaviy boshqaruv tizimini takomillashtirish	183
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Tijorat banklari faoliyatida onlayn tizimlarining tutgan o'rni va ularning rivojlanishi	188
Raxmataliyev Muzaffar Eshdavatovich	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik faoliyatining ta'sirini baholashning nazariy asoslari	194
Fayziyeva Dilsuz Bahodirovna	
O'zbekiston Respublikasini "yashil" iqtisodiyotga o'tish samaradorligini oshirish	200
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li	
Andijon viloyatida kambag'allik darajasini qisqarishiga ta'sir etuvchi ko'rsatkichlar	214
Musaeva Ziyoda Allayarovna	
O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligi eksportida marketing muammolari	218
Musyeva Shoirazimovna, Agzamov Avazxon Talgatovich	
Respublikamizda parranda bosh sonining hozirgi holati va uning istiqbollari	223
Akramova Nargiza Axrorovna	
Menejmentda ishbilarmonlik kommunikatsiyalaridan foydalanishda optimal strategiyalarini qo'llash shart-sharoitlari	227
Narzullayeva Gulchehra Salimovna, Shadiyeva Madina Djaloliddin qizi	
Raqamlashtirish sharoitida innovatsion faoliyatning o'ziga xos xususiyatlari	231
Nazarova Latofat Toirjon qizi	
O'zbekistonda masofaviy bank xizmatlarini rivojlantirishdagi muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari	235
Nurmuxammedov Matlab Yunusovich	

Davlat aktivlarini samarali boshqarish hamda nazorat qilishni takomillashtirish.....	240
Mirzayev O., Nazarov G'ayrat Olim o'g'li	
Talabalarining oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	246
O. U. Shomurodov, Z. U. Uroqov, A. T. Ablahatov, A. A. Suyarov, J. S. Urazov	
Methodological Aspects for Branding in Private Schools.....	251
Odilova Sitora Sayfitdin qizi	
Совершенствование процедуры оценки эффективности и результативности расходов государственного сектора.....	256
Олимов Элёр Фазлиддин угли, Искандаров Суннатилло Бахриддин угли	
Logistika xizmatlari samaradorligini oshirishda blokcheyn texnologiyalardan foydalanish	261
Rajabov Orzujon Mamasoliyevich	
Markaziy Osiyoda energetika bozorini rivojlantirishning kelgusi istiqboli va imkoniyatlari.....	267
Saidov Mash'al Samadovich, Umarova Irodaxon Nuraliyevna	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda sug'urta bozorining innovatsion usullaridan foydalanishning konseptual asoslari	275
Narzullayeva Gulchehra Salimovna, Saidova Dilnozaxon Odiljon qizi	
Oliy ta'limda boshqaruv strategiyalari va ularni amalga oshirish mexanizmi.....	279
Saidqulova Firuza Farmonovna	
Jismoniy shaxslardan olinadigan daromadlarini soliqqa tortishning o'ziga xos xususiyatlari	283
Salimov Sherzod Baxtiyorovich	
O'zbekiston Respublikasidagi mavjud suv resurslarining iqtisodiy holati tahlili	288
Shanazarova Gulyora Baxtiyarovna	
Tijorat banklari kredit risklarini kamaytirish yo'llari.....	294
Tulkinova Maftuna Anvarbek qizi	
The use of Intellectual Systems in the Improvement of the Educational Process Management System in Higher Educational Institutions	303
Umarova Dilfuza Rakhmatilla qizi	
Oliy ta'lim tizimida yangi iqtisodiy mexanizmlarni shakllantirish.....	307
Xakimov Dilshodjon Rahmonaliyevich	
Global iqtisodiy sharoitida moliyaviy hisobotlar auditida muhimliklarni baholashni xalqaro standartlar asosida takomillashtirish	311
Xasanova Nasiba Tolliboy qizi	
Qurilish materiallari sanoatida innovatsion klasterlarni tashkil etish istiqbollari.....	314
Yuldasheva Kamola Miraliyevna	
Oliy ta'lim muassasalarida gibril bulut xizmat modelini qo'llash mexanizmini ishlab chiqish	319
Zaripov Bahodir Bobomurod o'g'li	
Роль инвестиций в системе железнодорожного транспорта в Республике Узбекистан	325
Акбарова Лайло Упашевна	
Gidrotexnik inshootlar betonlarini samaradorligini tahlil qilish va oshirish natijalari.....	330
Asqarov B. A., Karimov M. U., Xolmirzayev S.T., Obidjonov J. T.	
Maxsus iqtisodiy zonalar hududiga jalb etilgan investitsiyalar to'g'risida	334
Davlayev G'olib Ashurovich	
Yangi xizmat turi xizmatlar sohasini innovatsion boshqarishning metodologiyasi	337
Djurayeva Dilnoza Davron qizi	
Mintaqalar innovatsion salohiyatini baholashning uslubiy yondashuvlari.....	343
J. A. Ismatullayev, D. X. O'rinov	
Milliy qayta sug'urtalovchilarning xalqaro sug'urta bozoriga kirib borishi va kutilayotgan xavf-xatarlar	348
Jorabayev Jasur Abduraxmanovich	

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida tovarlar auditi natijalarini auditorlik hisobotida aks ettirish tartibi	354
Ibragimov M. M., Ergashev O. F.	
Turistik destinatsiyalarni tashkil etish va rivojlantirishning xorijiy tajribalari	358
Karimov Anvar Aktam o'g'li	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	362
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Iqtisodiy xavfsizlikning institutsional tizimini tadqiq etishga uslubiy yondashuvlar.....	367
Mamatov Axmetjon Atajanovich, Allaberganov Zakir Gayibovich	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlarini	373
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Paxta-to'qimachilik klasterlari eksport faoliyatini rivojlantirishning xorij tajribasi.....	380
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich	
Korxonalar raqobatbardoshligini oshirish muammolari va dolzarb vazifalari	386
Musyeva Shoiraz Azimovna	
Устойчивый и инклюзивный рост: взаимосвязь экономического прогресса с социальным равенством и экологическим управлением	390
Нодирбек Холбаев	
Mintaqalarni investitsion jozibadorligini taraqqiyot strategiyasiga ta'sirini statistik baholash.....	396
Nuriddinov Zufar Akbarovich	
Финансирование каракулеводства: преодоление финансовых вызовов в пустынных регионах Узбекистана	402
Нуриллаев Жамолиддин Ярашевич	
O'zbekiston investitsiya muhitini yanada yaxshilash va uning jozibadorligini oshirish.....	408
Oybek Elmuratov	
Intellectual mulkning iqtisodiy mazmuni va tarixiy rivojlanish bosqichlari	411
Maxmudova Nargiza Davlyat qizi	
Implementation and use of Digital Technologies in Logistics Abstract.....	416
Kushakova Mamura, Koshakova Mukhlisa Surat qizi	
Innovatsion iqtisodiyot tushunchasining mazmun mohiyati	421
Abduqaxorov Bekzod O'tkir o'g'li	
Raqamlashtirish iqtisodiy o'sish va raqobatbardoshligini oshirish omili sifatida.....	426
Mamajonova Durdonahon Mamaruzi qizi	
O'zbekistonda tashqi savdoni notarif usullar orqali tartibga solishning mamlakat iqtisodiyotiga ta'siri.....	431
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Инновационные методы переработки горных отходов для экологической устойчивости в Узбекистане	437
Аскарлов Бахтиер Аскарлов, Собирова Мукаддас Хамидуллаева	
Опыт зарубежных стран по стимулированию производства сельскохозяйственной продукции и перспективы внедрения в Узбекистан.....	442
Холиков Сулаймон Уткир угли	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda strategik boshqaruv hisobini tashkil qilishning uslubiy jihatlarini.....	447
Pardayeva Shahnoza Abdinabiyevna	
O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirishni statistik tahlili.....	452
Sayfullayev Siddik Nosirovich	
Sug'urta tashkilotining innovatsion risklarini baholash.....	457
Sattorov Shoxrux Maxmudjon o'g'li	

Kapital bozori rivojlanishining zamonaviy tendensiyalari	462
Turdiyeva Uzayda Omirbayevna	
Адаптивный искусственный интеллект в управлении человеческими ресурсами	469
Хайдарова Малика Шокирджановна	
Oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy mablag'lardan samarali foydalanishga xizmat qiluvchi zamonaviy va istiqbolga mo'ljallangan huquqiy asoslarning yaratilganligi to'g'risida	478
Xayriddinov Shuxrat Botirovich	
Investitsiya loyihalariga ta'sir qiluvchi risklarni sifat jihatdan baholash usullarining o'ziga xos xususiyatlari	482
Shaislamova Nargiza Kabilovna	
Tijorat banklari tomonidan investitsion loyihalarni kreditlash tartib va ularni takomillashtirish yo'llari	491
Yunusova Ozoda Anvarjon qizi	
Hududlar iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda soliq salohiyatini oshirishning nazariy jihatlarini	498
E. N. Raximov	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi	504
Avazov Ilxom Ravshanovich	
Inson resurslarini boshqarishning innovatsion usullarini joriy etish vositalarini ishlab chiqish	509
Djuraeva Guzal Shavkatovna	
Agrar soha korxonalarining moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish	513
Erkinxojiev Ismoiljon Ikromjon o'g'li	
Korporativ qimmatli qog'ozlar asosida korxonalarni moliyalashtirishning ilg'or xorij tajribalari	517
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
The impact of corporate governance on firm performance and financial stability	524
Muhammadyor Yunusov	
Mintaqalarda kamg'allik darajasini pasaytirish va xorij tajribasidan foydalanish yo'llari	537
Musulmonova Shahlo Nasriddinovna	
Makroiqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash soliq ma'muriyatchiligini samarali tashkil etish yo'llari	541
Mutalova Dilorom Maxamadjanovna, Kenjaboyeva Nigina	
Iqtisodiy savodxonlik hamda tadbirkorlik qobiliyati o'rtasidagi to'g'ri nisbatdagi bog'liqlik munosabatining fundamental asoslari	544
Tuxtayeva Muyassar Shovkat qizi	
Korxonalarning bankrotlik riskini baholashning xalqaro modellari	550
Umarova Hulkar Umidulloyevna	
O'zbekistonda korxona boshqaruvida kadrlar salohiyatidan foydalanish amaliyotini rivojlantirishning xorij tajribasi	555
Do'stova Aziza Qahramonovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida boshqaruv tizimining xususiyatlari	559
Iroda Majidova	
Ziyorat turizmini rivojlantirishning muhim xususiyatlari	565
Mirzayev Qulmamat Jonuzoqovich, Shukurov Tohirjon Izzatullo o'g'li	
Qandolat mahsulotlari bozorida marketing tadqiqotlarini asosiy yo'nalishlari	569
Tuychiyeva Vasila Faxriddin qizi	
“Зелёная экономика” как фактор повышения экономического роста страны	573
Тураева Адиба Икрамовна	
Oilada sarf-xarajatlar samarasiga erishishning muhimligi	580
Xasanov Rustam Rabimovich	
Aholi farovonlik darajasidagi farqlarni tartiblash yo'nalishlari	583
Xasanov Rustam Rabimovich, Turdiyev Zoxidjon Rustamovich	

Совершенствование оценки стоимости объектов недвижимости в Узбекистане на основе зарубежного опыта.....	588
Хомитов К. З., Халилова Л. Ш.	
Mamlakatimizda qishloq xo'jaligida kooperatsiya munosabatlarini rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanishning ahamiyati.....	594
Choriyeva Nigina Kaxramonovna	
Davlat xaridlari tizimini takomillashtirish yo'llari	598
Alimbayeva Sevara Alimbayevna	
Yengil sanoatni rivojlanishida Germaniya tajribasi.....	601
F. Jumaniyazova, G'ulomov Ibroxim Rustam o'g'li	
The efficiency of usage of Islamic finance instruments in security market.....	607
Khasanov Umarbek Begmat ugli	
Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanishning xorijiy tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari.....	613
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich	
O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini tashkil qilinishining hozirgi holati va muammolari	621
Nutfulloev Tolib G'olib o'g'li	
Mehnat bozorida raqamli texnologiyalardan foydalanish metodologiyasini takomillashtirish	627
Maxammadiyev M. M.	
Ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish sharoitida mahsulot tannarxini optimallashtirish asoslari.....	632
Narzullayeva Gulchehra Salimovna	
Elektron pullarni rivojlantirish yo'llari	636
Rustamov Maqsud Suvonqulovich, Egamberganov Mirzabek Odilbek o'g'li	
Загрязнение окружающей среды в Узбекистане: проблемы, причины и пути решения	644
Ишонкулова Феруза Асатовна, Шукуров Тимур Умидович	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarini transformatsiyalash modeli orqali takomillashtirish	649
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyeвна	
Land Tax Received From Individuals and its Share in the Budget of the Republic of Uzbekistan	656
Hakimov Feruz Khurshid ugli	
O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyot va iqlim o'zgarishi bilan bog'liq xarajatlar tahlili.....	659
Isaxonova Ruxshona Muzaffar qizi, Sharapova Mashxura Azadovna	
Qurilish xizmatlari ma'lumotlar tizimini takomillashtirish imkoniyatlari.....	665
Nurfayziyev Zayniddin Boymurodovich, Nurfayziyev Elyor Zayniddinovich	
Ipotekali kreditlashni rivojlantirishning xorijiy davlatlar tajribasi va uni O'zbekistonda tatbiq etish yo'llari	670
Turdiyev Shaxriddin Erxonovich	
Suv resurslaridan foydalanishda xorij tajribalari	675
Berdiyev Anvar Abdivaliyevich	
Auditda yetarli va mos dalillarni to'plash tartibi	681
Meliyev Isroil Ismoilovich	
"Yashil" iqtisodiyot konsepsiyasining shakllanishi va rivojlanishi.....	686
Urunbayev Saparbek Samatovich	
Uy-joy fondini boshqarish samaradorligini oshirishning ustuvor yo'nalishlari.....	692
Xolmuradov Raxmatilla Ne'matillaevich	
O'zbekiston mahsulotlarining tashqi bozordagi raqobatbardoshligi xususiyatlari va onlayn platformalar.....	699
Baymuradov Shoxrux Maxmudovich	
Factors affecting investment attractiveness in the global investment landscape.....	704
Otaboev Akhmed Makhsudbek o'g'li, Juliana Juliana, Fazliddin Nasriddinov	

Xalqaro migratsiyaning O'zbekiston mehnat bozori va inson kapitaliga ta'siri.....	709
Tilabova Kumush Farhod qizi	
Анализ и оценка естественного освещения помещений образовательных учреждений.....	714
Пирмухамедова Шахноза	
Актуальные вопросы укрепления доверия населения к банковской системы Республики Узбекистан...	719
Рузиева Нилуфар Тулкин кизи	
Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли.....	725
Бибутова Шахло Саъдуллаевна	
Iqtisodiyotni rivojlantirishda erkin iqtisodiy zonalarini tashkil etishning afzalliklari va muammolari	730
Axmedova Dilbar Buronovna	
Natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirishda sog'liqni saqlash muassasalarini moliyalashtirishning mohiyati.....	734
Ishmanova Diana Nurmatdovna	
Oziq-ovqat sanoatini tashkiliy-iqtisodiy jihatdan rivojlanti-rishning nazariy asoslari	737
Muxtorova Madina Azamat qizi	
Ipoteka kreditlari sohasidagi islohotlar va kelajakdagi istiqbollar.....	741
A'zamxo'jayeva Nihola Sulaymon qizi	
Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari	746
Yodgorova Xalima To'liqinovna	
Budjet ijrosini samarali ta'minlashda davlat xaridlarining ahamiyati.....	752
Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li, Fayzullayeva Zilola Ravshanovna	
Aholi sog'ligi – milliy boylikning tarkibi va jamiyat taraqqiyotining muhim shartidir.....	763
Djumabayeva Shaira Xalillayevna	
Moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari: hisob siyosati.....	769
Rizayev Nurbek Kodirovich, Mamatova Charos Shavkiddinovna	
Milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsion muhitning o'rni	778
Valiyeva Sayyora Xushbaqovna	
Davlat ishtirokidagi korxonalarda korporativ ijtimoiy mas'uliyat ("Rossiya temir yo'llari" OAJ misolida).....	784
Xidirova Marg'uba Rustamovna, Saidqulov Avazbek Botirqul o'g'li	
Raqamli transformatsiyaning O'zbekistonning investitsion jozibadorligiga ta'siri.....	790
Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li, Markabayeva Jansaya Aybek qizi	

KAPITAL BOZORI RIVOJLANISHINING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI

Turdiyeva Uzeyda Omirbayevna

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Maqolada kapital bozori, uning ajralmas qismi bo'lgan fond bozorining rivojlanish holati va kapital bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimi o'rganilgan, kapital bozorining rivojlanish holati tahlil qilingan va mavjud muammolar ko'rsatib berilgan, shuningdek, ilmiy va amaliy tavsiyalar taklif etilgan.

Kalit so'zlar: kapital bozori, fond bozori, fond birjasi, aksiyalar, aksiyadorlar, IPO, emitentlar.

Abstract: The article studied the state of development of the capital market, and the stock market, which is an integral part of it, and the government support system of the capital market, analyzed the state of development of the capital market and outlined the existing problems, as well as proposed scientific and practical recommendations.

Key words: capital market, stock market, stock exchange, shares, shareholders, IPO, issuers.

Аннотация: В статье рассматривается состояние развития рынка капитала и фондового рынка, являющегося его неотъемлемой частью, и система государственной поддержки рынка капитала, анализируется состояние развития рынка капитала и указываются существующие проблемы, а также предлагаются научные и практические рекомендации.

Ключевые слова: рынок капитала, фондовый рынок, фондовая биржа, акции, акционеры, IPO, эмитенты.

KIRISH

Bugungi kunda mamlakatimizda biznes va tadbirkorlikning rivojlanishi asosan tijorat banklari orqali moliyalashtirilayotgan bo'lib, ular tomonidan ajratilayotgan kreditlarning nisbatan yuqori foizda ekanligi va ko'p holda kredit olishning qiyinligi muqobil moliyalashtirish manbalarini rivojlantirish ehtiyojini yuzaga keltirmoqda. Kapital bozori ana shunday manbalardan biri sifatida e'tirof etilayotgan bo'lib, uning ajralmas qismi hisoblangan fond bozori kapitalning boshqa turini, ya'ni kredit singari qarz mablag'i hisoblanmagan aksiyadorlik kapitalini taklif qiladi. Bu kompaniyalarga qarzдорlik majburiyatini oshirmaslik va o'z aksiyalarini chiqarish (emissiya qilish) yo'li bilan uzoq muddatli kapitalni jalb qilish imkonini beradi. Buning natijasida mahalliy kompaniyalarning moliyaviy barqarorligi ta'minlanadi va ularning yangidan – yangi loyihalarga investitsiya qilish imkoniyatlari oshadi.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, uzoq muddatli moliyalashtirishga ehtiyoj sezadigan loyihalar uchun aksiyadorlik kapitali eng yaxshi moliyalashtirish usuli hisoblanadi. Agar mamlakatda xalqaro standartlarga mos keladigan fond bozori shakllansa, u holda mamlakat iqtisodiyoti rivojlanish uchun ko'plab qulayliklarga ega bo'ladi. Chunki, kompaniyalarning ko'pchiligi uchun o'z rivojlanishi, yangi ish joylarini yaratish va yangi loyihalarga investitsiya qilish maqsadida yanada ko'proq kapital jalb qilish imkoniyati yuzaga kelib, bu tabiiy ravishda mamlakat iqtisodiyotining o'sishiga olib keladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Kapital bozori, uning ajralmas qismi hisoblangan fond bozorining rivojlanish muammolari ko'plab xorijlik, MDH (xususan, Rossiya) hamda mahalliy olim va tadqiqotchilar tomonidan o'rganilib kelayotgan dolzarb mavzulardan biri hisoblanadi. Gari Shtrumeyer va Sara Svemmi kabi Amerikalik olimlar o'z ilmiy izlanishlarida kapital bozorining rivojlanishi global o'zgarishlarga nihoyat darajada bog'liqligini asoslab berishga harakat qilishgan. Ularning fikricha, bunday o'zgarishlarga moslashish va salbiy oqibatlarining oldini olish uchun kapital bozoridagi risklarni boshqarish va innovatsion xizmatlarni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi ^[1].

Ruminiyalik tadqiqotchi Alin Marius Andiriyesh kapital bozorining mamlakat moliya bozorida egallagan o'rnini va roli katta ekanligini o'z ilmiy tadqiqotlari bilan asoslab bergan. Uning fikriga ko'ra, kapital bozorining rivojlanishi mamlakat iqtisodiyoti uchun zarur bo'lgan investitsiyalarni moliyalashtirish imkoniyatini yanada oshiradi, bu esa o'z navbatida kapital bozorida iqtisodiy agentlar va barcha kategoriyalardagi investorlar faolligining oshishiga olib keladi [2]. Yana bir Amerikalik tadqiqotchi Daniyel Jivani o'z ilmiy izlanishlarida fond bozorini rivojlantirish strategiyalarini o'rgangan bo'lib, uning fikricha har qanday mamlakatda fond bozorini rivojlantirish uchun birinchi navbatda, aholining bu bozorda qanday ishtirok etish va qanday daromad qilish ko'nikmalarini shakllantirishga katta e'tibor qaratish kerak [3]. Shuningdek, xorijlik olimlardan Malkolm Beyker va Jeffri Varglerlar o'z ilmiy tadqiqotlarida fond bozorlarining rivojlanishi mamlakatda investitsiyalar oqimining o'sishiga va investitsion muhitning yaxshilanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini o'rganishgan [4].

Rossiyalik olim Aleksey Voronsovskiy o'z ilmiy izlanishlarida kapital bozori rivojlanishining zamonaviy tendensiyalarini tadqiq etgan bo'lib, u kapital bozorining xalqaro standartlarga muvofiq ravishda rivojlanishi uchun zamonaviy infratuzilmani rivojlantirishga muhim e'tibor qaratish kerakligini ta'kidlab o'tgan [5]. Yana bir guruh Rossiyalik yosh tadqiqotchilar Lapshina Z. V. va Prax K. S. lar o'z tadqiqotlarida kapital bozorining tuzilishi va funksiyalarini o'rganishgan bo'lib, ular ham kapital bozorini rivojlantirishda uning infratuzilmasini rivojlantirish katta ahamiyatga ega ekanligini asoslab berishgan [6].

Rossiyalik tadqiqotchilardan yana biri Chirkova Ye. V. o'zining tadqiqot ishida fond bozorining rivojlanishi investitsion o'sishga olib kelishini asoslab bergan bo'lib, buning uchun tizimli, bosqichma – bosqich va ilmiy yondashish zarurligini aytib o'tgan [7]. Boshqa bir guruh Rossiyalik tadqiqotchilar Saybel N. Yu. va Kovalchuk A. V. lar ilmiy izlanishlarida Rossiya fond bozori muammolarini tadqiq etishgan bo'lib, ular fond bozori iqtisodiy o'sishning muhim instrumenti sifatida aholi jamg'armalarini investitsiyalarga aylantirib berishda zarur rol o'ynashini ta'kidlab o'tishgan [8].

Mahalliy mutaxassislardan A. Nazirov, G. Paresishvili, A. Axmedov va V. Yerzikov kabilar so'nggi yillarda mamlakatimizda kapital bozori va fond bozorini rivojlantirish masalalari bo'yicha o'zlarining ilmiy va amaliy asoslangan fikr-mulohazalarini berib kelishmoqda. Ular kapital bozorini rivojlantirish bo'yicha qabul qilingan va qilinayotgan me'yoriy-hujjatlarning ijrosi ustidan samarali monitoring tizimini yaratish zarurligi, mamlakat kapital va fond bozorlarini xorijiy investorlar uchun qulay qilish kerakligi, shuningdek, fond birjasini rivojlantirish kapital bozori rivojlanishining nihoyat darajada muhim bo'g'ini bo'lishi kerakligini ta'kidlab kelishmoqda.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning maqsadi bo'lib mamlakatimizda kapital bozori, uning ajralmas qismi bo'lgan fond bozorining rivojlanish tajribasini o'rganish, bu borada mavjud muammo va kamchiliklarni tahlil qilish, shuningdek, kapital bozorini rivojlantirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalarni ishlab chiqish hisoblanadi. Tadqiqotda muammoni yoritish uchun mamlakatimizda so'nggi yillarda kapital bozorini rivojlantirish maqsadida qabul qilingan me'yoriy-huquqiy hujjatlardan keng miqyosda foydalanildi. Bundan tashqari, xorijlik, shu jumladan Amerika va Ruminiyalik, MDH mamlakatlari, xususan, Rossiyalik, shuningdek, mahalliy olim, tadqiqotchi va mutaxassislarning ilmiy ishlari va fikr-mulohazalari o'rganib chiqildi, ulardan foydalanish asosida mamlakatimizda kapital bozori, uning ajralmas qismi bo'lgan fond bozorining rivojlanish holatiga ilmiy va amaliy baho berildi.

Shuning bilan birga, kapital bozori sohasida faoliyat ko'rsatadigan mahalliy tashkilotlarning rasmiy internet saytlaridagi ma'lumotlar atroflicha tahlil qilindi. Bu tahlillar tadqiqotda jadval va diagrammalar ko'rinishida o'z ifodasini topdi.

Umuman olganda mavzuni o'rganish davomida birlamchi va ikkilamchi tadqiqot manbalaridan foydalanishga katta e'tibor qaratildi. Birlamchi tadqiqot manbalarida muallif tomonidan mahalliy mutaxassislar va aholi vakillari bilan o'zaro intervyu usullaridan foydalanilgan bo'lsa, ikkilamchi tadqiqot manbalarida yuqorida aytib o'tganimizdek, me'yoriy-huquqiy hujjatlar, ilmiy adabiyotlar va internet saytlaridagi ma'lumotlardan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

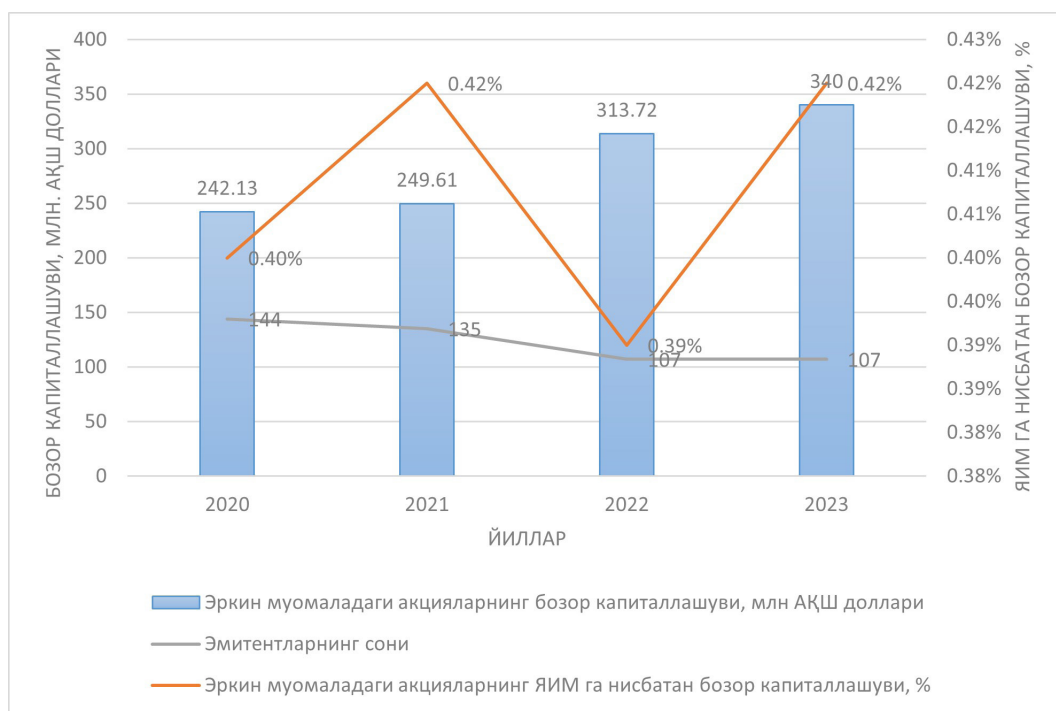
So'nggi yillarda mamlakatimiz iqtisodiyotining global iqtisodiyot sari tobora ochilib borayotganligi moliyaviy bozor, shu jumladan kapital bozorini rivojlantirish uchun ko'plab imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. Bunday imkoniyatlardan samarali foydalanishda davlatning roli nihoyat darajada yuqori bo'lib, shu bois kapital bozori, uning ajralmas qismi bo'lgan fond bozorini rivojlantirishga davlat tomonidan muhim e'tibor qaratilayotganligi bejiz emas.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi "O'zbekiston–2030" strategiyasi to'g'risida"gi PF-158-sonli Farmoni bilan 2030-yilga qadar O'zbekiston Fond bozori 20 barobardan ham ko'p hajmda o'sishi kerakligi ta'kidlangan bo'lib [9], mana shu maqsadning qo'yilishi yuqoridagi fikrimizning yaqqol isboti bo'la oladi. Ushbu me'yoriy-huquqiy hujjatning 2023-yilda qabul qilinganidan kelib chiqadigan bo'lsak,

shuningdek, 2023-yilda O'zbekiston fond bozorida erkin muomaladagi aksiyalarning bozor kapitallashuvi ko'rsatkichi 340 mln. AQSH dollarini tashkil etganini hisobga oladigan bo'lsak (1-diagrammaga qarang), yetti yildan keyin bu ko'rsatkich eng kamida 8 mlrd. AQSH dollarigacha o'sishi kerak.

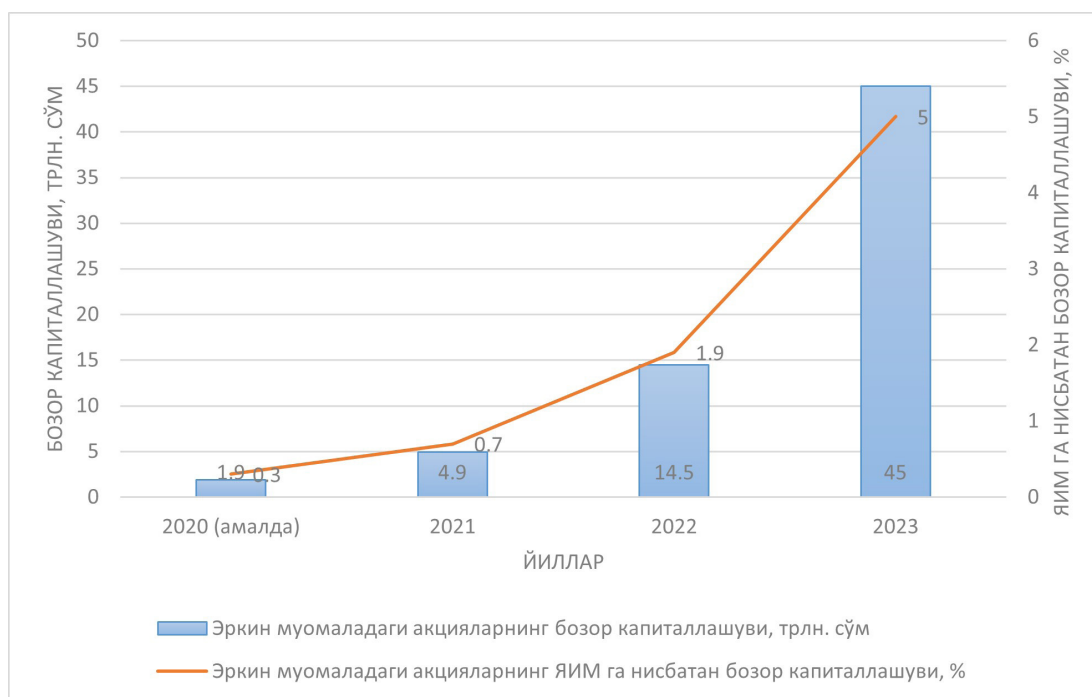
Yana bir muhim hujjat – O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 2-sentabrdagi "Kapital bozorini rivojlantirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-291-sonli qarori bilan Istiqbolli loyihalar milliy agentligi yuqoridagi kabi muhim rejalarni amalga oshirish uchun asosiy mas'ul tashkilot sifatida belgilandi ^[10]. Shu o'rinda ta'kidlab o'tish joizki, ushbu Qarorning qabul qilinishi mamlakat fond bozorida mavjud muammolarni o'z vaqtida bartaraf etish, shuningdek, fond bozorining rivojlanishini yanada takomillashtirish yo'lida qo'yilgan muhim qadam bo'ldi. Gap shundaki, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 13-apreldagi "Kapital bozorini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PF-6207-sonli Farmoni bilan mamlakatdagi kapital bozorining regulyatori sifatida Iqtisodiyot va moliya vazirligi belgilangan edi. Ushbu Farmon 2023-yilning oxiriga qadar amalga oshirilishi kerak bo'lgan chora-tadbirlarning kengaytirilgan ro'yxatini taqdim etish bilan birga Iqtisodiyot va moliya vazirligi oldida yuqori darajadagi vazifalarni yuklagan edi. Biroq 2023-yilga kelib bu vazifalar kutilganidek bajarilmaganligi uchun, yuqorida aytib o'tganimizdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 2-sentabrdagi PQ-291-sonli qarori bilan regulyatorlik vazifasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligi zimmasiga yuklatildi.

1-diagramma: 2020–2023-yillarda O'zbekiston fond bozorida erkin muomaladagi aksiyalarning bozor kapitallashuvi ^[11]

Agar 1-diagrammaga e'tibor qaratadigan bo'lsak, 2023-yilda erkin muomaladagi aksiyalarning bozor kapitallashuvi 2020-yilga nisbatan salkam 100 mln AQSH dollariga oshgan. Bir qarashda so'nggi 4-yil davomida mamlakatda fond bozorining rivojlanishida o'sish tendensiyasi kuzatilgan. Shu o'rinda, bu borada ijobiy natija qo'lga kiritilganiga qaramasdan, nega O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 2-sentabrdagi PQ-291-sonli qarori bilan fond bozorini tartibga solish vazifasi bir tashkilotdan boshqa bir tashkilotga o'tkazildi degan o'rinli savol tug'iladi. Bu savolga javob topish maqsadida e'tiboringizni 2-diagrammaga qaratmoqchimiz.

2-diagrammada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 13-apreldagi PF-6207-sonli Farmoni bilan belgilab berilgan 2021–2023-yillar uchun erkin muomaladagi aksiyalarning bozor kapitallashuvi rejasi keltirilgan. Rasimga e'tibor qaratgan bo'lsangiz, 2023-yilda rejaga ko'ra erkin muomaladagi aksiyalarning bozor kapitallashuvi 45 trln so'mni tashkil etishi kerak bo'lgan. Bu 3,7 mlrd AQSH dollariga ekvivalent qiymatdir. Biroq 1-diagrammadagi ma'lumotlarga qarasangiz, amalda bu ko'rsatkich 2023-yilda 340 mln AQSH dollarini tashkil etgan, ya'ni reja bor yo'g'i 10% atrofida bajarilgan. 2-diagrammada rejaga ko'ra 2023-yilda erkin muomaladagi aksiyalarning yalpi ichki mahsulot (YAIM) ga nisbatan bozor kapitallashuvi 5% ni tashkil etishi kerakligi ifodalangan. Ammo, 1-diagrammadagi ma'lumotlarga e'tiborni qaratsak, amalda bu ko'rsatkich 0,42% ni tashkil etgan.

2-diagramma: 2021–2023-yillar uchun rejalashtirilgan erkin muomaladagi aksiyalarning bozor kapitallashuvi ^[12]

Yuqoridagi diagrammalarda keltirilgan ma'lumotlarning tahlilidan ko'rinib turibdiki, garchi so'nggi 4-yil davomida erkin muomaladagi aksiyalarning bozor kapitallashuvi ko'rsatkichi bo'yicha o'sish kuzatilgan bo'lsada, bu rejadagi raqamlardan ancha uzoq miqdorni ko'rsatgan. Endi, barchamiz yuqorida keltirib o'tilgan savolga, ya'ni "nega O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 2-sentabrdagi PQ-291-sonli qarori bilan fond bozorini tartibga solish vazifasi Moliya va iqtisodiyot vazirligidan Istiqbolli loyihalar milliy agentligiga o'tkazildi", degan savolga javob topdik deya olamiz. Umuman olganda, bunday mas'uliyatli vazifaning bir tashkilotdan boshqa tashkilotga o'tkazilganligi mavjud muammolarni bartaraf etish yo'lidagi muhim qadam bo'lib, bunday qarorning qabul qilinishiga sabab bo'lgan ushbu muammolar xususida quyida tahliliy ma'lumotlarni keltirish asosida to'xtalib o'tmoqchimiz:

1. Fond bozorini rivojlantirishdagi muvaffaqiyatsizlikning eng asosiy sababi sifatida 2021–2023-yillar davomida mamlakatdagi eng yirik kompaniyalar va banklarning IPO ga chiqishi, ya'ni ular aksiyalarining fond birjasi orqali ommaviy joylashtirilishining kutilganidek amalga oshmaganligini ko'rsatish mumkin.

Shu o'rinda IPO ni nazariy tomondan qisqacha tushuntirib o'tmoqchimiz:

IPO ingliz tilidagi "Initial Public Offering" so'zlarining qisqartmasi bo'lib, "birlamchi ommaviy taklif" degan ma'noni anglatadi, ya'ni u kompaniyalarning o'z aksiyalarini fond birjasi listingiga kiritib, ommaga taklif qilish jarayonini namoyon etadi. IPO ni shartli ravishda ikkiga bo'lish mumkin: odatiy IPO va xalq IPO si. Bular o'rtasidagi farq juda oddiy bo'lib, odatiy IPO ko'proq yirik investorlar (yirik aksiyadorlar – kompaniyalar) ga aksiyalarni sotishga qaratilgan bo'lsa, xalq IPO ci bo'lsa ko'proq chakana investorlar (mayda aksiyadorlar – aholi, ya'ni jismoniy shaxslar) ga aksiyalarni sotishga qaratiladi. Ikkala IPO ning ham maqsadi bitta – u ham bo'lsa kompaniya faoliyatiga imkon qadar ko'proq investorlarni jalb qilishdir.

Endi yuqorida keltirilgan muammoning tahliliga qaytsak. 1-jadvalda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 13-apreldagi PF-6207-sonli Farmoni bilan belgilanganidek, 2021–2023-yillar davomida IPO ga chiqishi kerak bo'lgan tashkilotlarning ro'yxati keltirilgan. Jadvaldan ko'rinib turganidek, 15 ta emitent, ya'ni tashkilotlar 2023-yilga qadar IPO ga chiqishi rejalashtirilgan. Shu o'rinda ta'kidlab o'tmoqchimizki, ro'yxatga kiritilgan tashkilotlarning barchasi davlat ulushi bor tashkilotlar bo'lib, ular yirik tashkilot va banklar bo'lganligi uchun ularda IPO ga chiqish imkoniyati ko'proqdir. Biroq 2023-yilga kelib bu emitentlar orasidan faqat bitta tashkilot – "O'zbekiston metallurgiya kombinati" AJ IPO ga chiqishga muvaffaq bo'lgan ^[13]. 3-diagrammada keltirilgan ma'lumotlar bu fikrimizni tasdiqlab turibdi. Uylaymizki, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 2-sentabrdagi PQ-291-sonli qarorining samarali ijro etilishi, qolgan 14 ta tashkilotning ham yaqin kelajakda IPO ga chiqishiga imkon yaratadi.

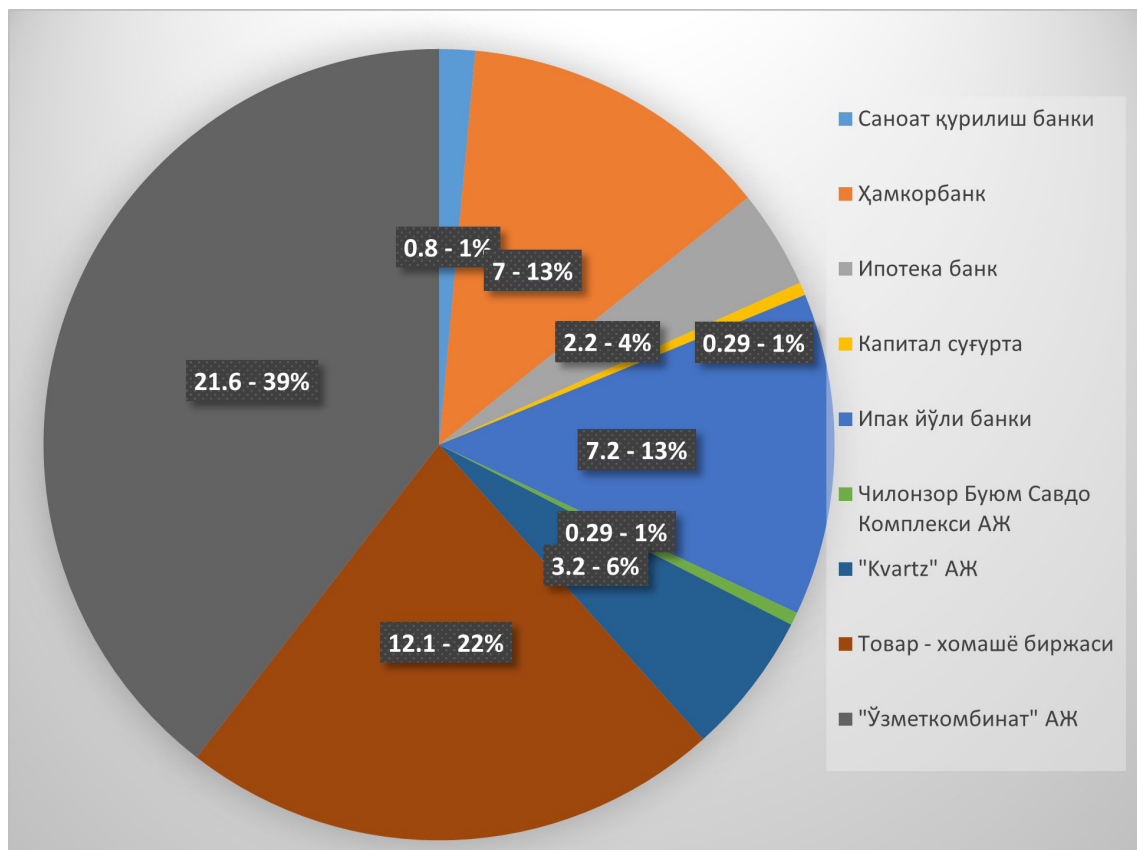
Shu o'rinda 3-diagrammadagi ma'lumotlarni qisqacha tahlil qilib o'tmoqchimiz. Ularga e'tiborni qaratadigan bo'lsak, bu yerda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 13-apreldagi PF-6207-sonli Farmonida keltirilgan "O'zbekiston metallurgiya kombinati" AJ dan tashqari yana 8 ta tashkilot ko'rsatilgan bo'lib, ular ham IPO ga chiqish borasida sezilarli yutuqlarni qo'lga kiritishayotgani keltirilgan ma'lumotlardan ko'rinib turibdi. Ayniqsa,

“Toshkent” Respublika fond birjasida 2023-yilda tuzilgan bitimlar hajmi bo'yicha birinchi o'rinlarda “O'zbekiston metallurgiya kombinati” AJ (21,6 mlrd so'm), O'zbekiston Respublikasi tovar-xomashyo birjasi (12,1 mlrd so'm), Ipak yo'li banki (7,2 mlrd so'm) va Hamkorbank (7 mlrd so'm) turibdi.

1-jadval: 2021–2023-yillarda aksiyalari fond birjasi orqali ommaviy joylashtirilishi belgilangan korxonalar ro'yxati ^[14]

№	Korxona nomi
1.	“O'zbekiston metallurgiya kombinati” AJ
2.	“Ўзбекнефтегаз” АЖ
3.	“O'zbekneftgaz” AJ
4.	AT Xalq banki
5.	“Agro bank” ATB
6.	“Mikrokreditbank” ATB
7.	“Qishloq qurilish bank” ATB
8.	“O'zagrosug'urta” AJ
9.	“Qurilishmashlizing” AJ
10.	“O'zbekinvest” AJ
11.	“Uzbekistan airways” AJ
12.	“O'ztransgaz” AJ
13.	“Olmalik KMK” AJ
14.	“Navoiy KMK” AJ
15.	“O'zavtosanoat” AJ

3-diagramma: “Toshkent” Respublika fond birjasida 2023-yilda tuzilgan bitimlar hajmi bo'yicha eng yaxshi tashkilotlar ^[16]

2. Investorlar orasida O'zbekiston fond bozorini ommalashtirishga qaratilgan yangi vositalarni shakllantirish borasida ham ma'lum darajada sustkashlikka yo'l qo'yildi. Boshqacha qilib aytganda, birja investitsion fondlari, ipoteka va islom qimmatli qog'ozlari, shuningdek, kraudfanding kabi vositalar amalga oshirilmay qoldi. Shu o'rinda aytib o'tish joizki, mamlakatimizda xalqaro depozitariyalari va global bank – kastodianlar bilan o'zaro munosabatlar hali ham o'rnatilmaganligi bois fond bozorida xorijiy o'yinchilarning soni kamchilikni tashkil etmoqda. Zero, bunday munosabatlar o'rnatilmas ekan, xorijliklar bizning fond bozoriga kirib kelishga shoshilishmaydi;
3. Fond bozorining oldingi regulyatori bo'lgan Moliya va iqtisodiyot vazirligi bir vaqtning o'zida Fond bozorining yagona dasturiy – texnik kompleksi va Korporativ axborot yagona portalining egasi, shuningdek, bir qator kompaniyalarning aksioneri bo'lganligi bois yuzaga kelgan manfaatlar to'qnashuvi uning fond bozorini rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirishiga ma'lum darajada xalaqit berdi ^[15];
4. Davlat bilan mamlakat kapital bozorining professional ishtirokchilari o'rtasida o'zaro muloqotning yetarli darajada o'rnatilmaganligi, shuningdek, jahon bozorlaridagi noqulay konyunktura kabilar ham fond bozorining rivojlanishiga ma'lum darajada to'sqinlik qildi;
5. Aksiyalarning likvidligi hali ham yetarli darajada emas, boshqacha qilib aytganda fond bozorida faoliyat ko'rsatayotgan investorlarning soni va fond birjasida faol muomalada bo'ladigan qiziqarli qimmatli qog'ozlar, ya'ni aksiyalarning miqdori yetarli emasligicha qolmoqda. Shu o'rinda ta'kidlab o'tmoqchimizki, O'zbekistonda juda ko'plab yaxshi kompaniyalar faoliyat ko'rsatishiga qaramasdan, ular hali ham turli sabablarga ko'ra o'z aksiyalarini fond birjasida muomalaga kiritishmayapti. Bunday holatni ham davlat sektori va ham xususiy sektor kompaniyalarida kuzatish mumkin. Bu tabiiyki, mamlakatdagi kapital bozori uchun o'ziga xos "challenge", ya'ni katta "chaqiriq"dir;
6. Mamlakat fond bozorida mahalliy institutsional investorlarning faolligi ko'rinmay qolmoqda. Masalan, pensiya fondlari bu boradagi faoliyatini ko'rmaymiz. Mamlakatdagi sug'urta kompaniyalari bo'lsa qimmatli qog'ozlarga deyarli investitsiya kiritmaydi. Bundan tashqari, pay investitsiya fondlari ham faoliyat ko'rsatmayapti;
7. Yana bir muhim muammolardan biri – bu xorijliklarning mahalliy fond bozorida qimmatli qog'ozlarini sotishdan oladigan foydalari yoki O'zbekiston kompaniyalaridan sotib olgan aksiyalari bo'yicha oladigan dividendlari ko'rinishidagi foydani repatriatsiya qilish va valyutada konvertatsiya qilish muammosidir. Ular hali ham tijorat banklarida valyutani konvertatsiya qilish va kapitalni xorijga olib chiqish borasida ayrim qiyinchiliklarga duch kelishayotgan bo'lib, ular jumlasiga ortiqcha byurokratik to'siqlarning hali ham mavjudligini ko'rsatish mumkin. Shu o'rinda aytib o'tish joizki, hozirgi paytda mamlakatimizda Markaziy bank va boshqa mas'ul tashkilotlar bilan o'zaro hamkorlikda bu muammoni hal etish yo'lida muhim qadamlar tashlanayotgan bo'lib, bu xorijiy investorlarning mamlakatimizga bo'lgan ishonchini ortishi va ko'plab pul mablag'larini uzoq muddatga investitsiya qilishlari uchun imkon yaratadi.
8. Va nihoyat, fond bozorining rivojlanishi uchun mas'ul bo'lgan davlat boshqaruvi organlarida yuqori malakali mutaxassislarining yetarli emasligi, shuningdek, me'yoriy – huquqiy hujjatlar bilan belgilangan vazifalarning ijro etilishi ustidan yetarli darajada nazoratning amalga oshirilmaganligi ham kabilarni ham muammolar sirasiga kiritish mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, kapital bozorini rivojlantirish yo'lida mavjud yuqoridagi kabi muammolarni bartaraf etish maqsadida mamlakatimiz hukumati tomonidan ko'plab ijobiy ahamiyatga ega bo'lgan chora-tadbirlar amalga oshirilayotgan bo'lib, yuqorida keltirib o'tganimizdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 2-sentabrdagi PQ-291-sonli qarori fikrimizning yaqqol isboti bo'la oladi. Shundan kelib chiqqan holda hamda O'zbekistonda kapital bozori, uning ajralmas qismi bo'lgan fond bozorini rivojlantirish bugungi kunning eng dolzarb ahamiyatga ega muammolaridan biri ekanligini hisobga olgan holda, quyida bu borada o'z tavsiyalarimizni keltirib o'tamiz:

- mamlakatda aksiyadorlarning, xususan mayda – minoritar aksiyadorlarning huquq va manfaatlarini himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish kerak. Minoritar aksiyadorlar sirasiga jismoniy shaxslarni ham kiritish mumkin bo'lib, aynan ana shunday aksiyadorlar bilan ishlash, ularning huquq va manfaatlarini himoya qilish tizimini xalqaro talablar darajasida rivojlantirmas ekanmiz, u holda fond bozorining rivojlanishida muhim rol o'ynaydigan global portfel investorlarni jalb qilishda qiyinchiliklarga duch kelamiz;
- mamlakatda korporativ boshqaruvni ham qonunchilik darajasida va ham kompaniyalarning amaliyoti darajasida rivojlantirishga katta e'tiborni qaratishimiz kerak. Toki bunday korporativ boshqaruvga ega bo'lmas ekanmiz, investorlarning kompaniyalarimiz aksiyalarini xarid qilishga bo'lgan intilishla-

rini rag'batlantira olmaymiz. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, investorlar jiddiy korporativ boshqaruv tizimiga ega bo'lgan kompaniyalar bilan ishlashni ma'qul ko'rishadi;

- yuqorida keltirib o'tilganidek, IPO ga chiqishi kerak bo'lgan davlat ulushi bor kompaniya va banklar o'zlarini bunga tayyorlash uchun quyidagilarni amalga oshirishlari kerak: o'z korporativ boshqaruv va moliyaviy hisobot tizimlarini takomillashtirish; xorijiy va mahalliy investorlar bilan faol ishlashni o'rganish; aksiyadorlarga muhim masalalar bo'yicha muntazam ravishda hisobot berish tizimini yo'lga qo'yish; minoritar aksiyadorlarning manfaatlarini ustuvor qo'yadigan tizimni yaratish; nazorat kengashida mustaqil, biror – bir kishiga tegishli bo'lmagan a'zolari tayinlash; kompaniya menejmentini nazorat kengashiga to'liq hisobot beradigan tizimga aylantirish;
- aholining moliyaviy savodxonlik darajasini oshirish va fuqarolarni investitsiyalash asoslari bo'yicha o'qitishga qaratilgan ta'lim berish tizimini rivojlantirish, shuningdek, investorlarga ularning oldida turgan risk darajalarini minimallashtirish va yaxshi daromadlilik darajasiga chiqib olishlarini ta'minlash uchun savdo strategiyalarini ishlab chiqish va aktivlarni to'g'ri tanlashga qaratilgan konsalting xizmatlarini ko'rsatish tizimini rivojlantirishga ham muhim e'tiborni e'tiborni qaratish kerak;
- mamlakatda xorijiy investorlarning ishonchini har tomonlama oqlay oladigan zamonaviy kapital bozori infratuzilmasini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratishimiz kerak. Bu tabiiy ravishda, ko'plab qonunchilik hujjatlarining O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 2 sentabrdagi PQ-291-sonli qaroriga moslashtirish, bu hujjatlarni amalda joriy etish va sinovdan o'tkazish mexanizmlarini yaratish bo'yicha keng ko'lamdagi ishlar qilinishini anglatadi.

So'nggi so'z o'rnida aytmoqchimizki, mamlakatimizda kapital bozori, uning ajralmas qismi bo'lgan fond bozorini rivojlantirish iqtisodiy o'sishni har tomonlama rag'batlantirib, u asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkich bo'lgan yalpi ichki mahsulotning o'sishi, aholining iqtisodiy faollik darajasi va rasmiy daromad manbalarining oshishi, shuningdek, xorijiy investorlarning huquq va manfaatlarini yuqori darajada himoya qiladigan tizimning rivojlanishiga muhim ta'sir ko'rsatadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Gary Strumeyer & Sarah Swammy. The Capital Markets: Evolution of the Financial Ecosystem. 1st Edition. USA: Wiley Finance, 2017. 613 pages.
2. Alin Marius Andriesh. The importance of capital market in economy. CES Working papers, 1 (2), 2019. Pages 69 – 75.
3. Danial Jiwani. Buffett's 2 – Step Stock Market Strategy: Know When to Buy a Stock, become a Millionaire, Get the Highest Returns. USA: Kindle Edition, 2020. 188 pages.
4. Malcolm Baker & Jeffrey Wurgler. Investment Sentiment in the Stock Market. Journal of Economic Perspectives – Volume 21, Number 2 – Spring 2017 – Pages 129 – 151.
5. Алексей Воронцовский. Современные теории рынка капитала. Учебник. Санкт – Петербург: Экономика, 2020. 719 стр.
6. Лапшина З. В., Прахт К. С. Рынок капитал: структура и функции. "Экономика и социум" №2 (15) 2015. стр. 141 – 143.
7. Елена Чиркова. Анатомия финансового пузыря. Издательство "Кейс", 2020. 415 стр.
8. Сайбель Н. Ю., Ковальчук А. В. Фондовый рынок России: проблемы и перспективы развития. Finance and Credit, 2018, vol 24, iss.10, pp. 613 – 626.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi "O'zbekiston–2030" strategiyasi to'g'risida" gi PF-158 – sonli Farmoni. www.lex.uz
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 2-sentabrdagi "Kapital bozorini rivojlantirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida" gi PQ-291-sonli qarori. www.lex.uz
11. "Toshkent" Respublika Fond Birjasining rasmiy internet sayti. www.uzse.uz
12. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 13-apreldagi "Kapital bozorini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PF-6207-sonli Farmoni. www.lex.uz
13. "O'zbekiston metallurgiya kombinati" AJ ning rasmiy internet sayti www.uzbeksteel.uz
14. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 13-apreldagi "Kapital bozorini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PF-6207-sonli Farmoni. www.lex.uz
15. Investitsiya institutlari milliy uyushmasining rasmiy internet sayti www.naii.uz
16. "Toshkent" Respublika Fond Birjasining rasmiy internet sayti. www.uzse.uz

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 3

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.